

Сатарбаев А.М.

**АДМИНИСТРАТИВДИК-УКУКТУК ТААСИР ЭТҮҮЧҮ МЕТОДДОР ТҮШҮНҮГҮ
ЖАНА АЛАРДЫН НЕГИЗГИ БЕЛГИЛЕРИ**

Сатарбаев А.М.

**ПОНЯТИЕ МЕТОДОВ АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ И ИХ
ОСНОВНЫЕ ПРИЗНАКИ**

A.M. Satarbaev

**ADMINISTRATIVE-LAWFUL INFLUENCING METHODS MEANING AND THEIR
MAIN SIGNS**

УДК: 342.9 (075.8)

Административдик-укуктук таасир этүүчү методдор түшүнүгү жана алардын белгилери. Мамлекеттик башкаруу, укуктук жактан жөнгө салуучулук ыкмасы. Административдик актылар. Аткаруу бийлигинин ишмердүүлүгү.

Негизги сөздөр: административдик, таасири, коом, ишмердүүлүк, объект.

Понятие и признаки методов административно-правового воздействия. Государственное управление, способ правового регулирования, административные акты, деятельность исполнительной власти.

Ключевые слова: административный, влияние, общество, деятельность, объект.

Administrative-lawful influencing methods meaning and their main signs. State heading. The methods of lawful regulation. Administrative acts. The activity of executive power.

Key words: administrative, influence, society, activity, subjects.

Административдик укуктук ишмердүүлүк методу деп биз көбүнчө мамлекетти башкаруу багытындагы мамлекеттик органдарынын системаларынын коомдук ишмердүүлүккө, административдик укуктун субъектилеринин бири бири менен болгон өз ара мамилелерин жөнгө салууга, алардын байланышына, административдик укуктун субъектилеринин болгон атуулдардын акыл эсине белгилүү бир деңгээлде таасир этүү менен кабыл алуусуна багытталган башкаруучулук функцияны ишке ашырууну камсыз кылуучу метод деп түшүнөбүз.

Мамлекеттик администрациянын (башкаруучулардын) өкүлдөрүнүн ишмердүүлүгүнө саресеп салууда, алардын ишмердүүлүгү объективдүү деңгээлде, бардык башкаруунун тармактарын дагы мамилелерде укуктук каражаттардын таасири астында, административдик-укуктук маселелердин чечилишин камсыз кылуучу мүнөзгө ээ экендиги аныкталган. Ушул жагдайдан караганда «аткаруу бийликтин аппаратынын ишмердүүлүк методу» эч качан өз алдынча мамлекеттен административдик таркатуучу катарында таасир этүүчү каражат болуп жалгыз чыга албайт, ал болгону ошол методдун бир элементи (белгиси) катары каралат.

Мамлекетти башкаруудагы укуктук жактан жөнгө салуучулук «методун» мазмунун чечмелөөдө биз, юридикалык укуктук-ченемдеринин актыларынын каражаттарынын жардамы менен ченемдик-уюштуруучулук таасири астында коомдук мамилелерге жана анын ар бир мүчөсүнө жалпы кабыл алынган эрежелерди сактоо менен өз ара мамилелерин жөнгө салынышын мүнөздөгөн, ошондой эле

коомдук турмушка таасир этүүчү жалпы формасы катарында түшүнөбүз.

Мамлекетти башкаруу теориясы жана административдик-укуктук изилдөөлөр тармактарына «башкаруучулук» түшүнүгүнө арналган көптөгөн илимий эмгектерде, канчалык ар түрдүү аныктамалар кабыл алынбасын, административдик укуктук илиминде башкаруучу– бул таасир кылуу менен (башкаруучулар) системасы башкаларга (башкарылуучуларга) таасир этүү менен чоң системалардагы башкаруучулук функциясын өзүнүн мыйзам ченемдүүлүктө өз милдетин аткарып келе жаткандыгын талашсыз деп бир жактуу деп чечмелешет¹. Ошону менен катар аткаруу бийлик өкүлдөрү өздөрүнүн ишмердүүлүгүндө административдик укуктун субъектилеринин аң сезимине таасир этүү менен алардын жүрүм-турумун жөнгө салуучулук белгилери бар экендигине ынанышат. Ошондуктан административдик укуктун өзгөчө жөнгө салуучулук методуна ээ экендигин далилдешет. Анткени, административдик укуктун аткаруучулук-бөлүштүрүүчүлүк функцияны аткаруу менен ал эң негизги башкаруучулук бийликтин принциптерди турмушка ашырат.

Административдик-укуктук таасир этүү «методу» мамлекеттик органдар тарабынан, мамлекетти башкаруу багытында мамлекет тарабынан кабыл алынган жалпы эрежелердин аткарылышын көзөмөлдөө менен ал салттык түрдө калыптанып калган мыйзамдуулукту камсыздоо ишмердүүлүгүн аткарат. Башкаруучулук функциясы– бул башкаруу ишмердүүлүгүнүн өзгөчө түрү, болгон башкаруунун бир бөлүмүндөгү салыштырмалуу өз алдынчалуулукка ээ болгон эмгектин бөлүнүү процессинин натыйжасында пайда болгон башкаруучулукка адистештирилген аткаруу бийлигинин ишмердүүлүгү. Аткаруу бийлигинин аткарган функциясына структуралык анализ берүүдө аталган түшүнүккө төмөндөгүлөрдү кошууга болот: а) ишмердүүлүктүн предмети, б) ишмердүүлүктүн мүнөзү, в) ишмердүүлүктүн багыты, г) ишмердүүлүктүн ошол бөлүмүндөгү өз алдынчалуулугу². Жогорудагы жагдайда аткаруу бийлигине функционалдык мүнөзгө ээ болгон анализ берүүнү жүргүзсөк, анда аткаруу бийлигинин негизги ишмердүүлүгүндөгү функ-

¹ Шерипов Н.Т. Административное право КР. Б. 2009. – С. 219.

² Бачило И.Л. Функции органов управления. М.1976.– С.61.

циясы, болгон таасир этүүчү «методду» кайда деген маселе келип чыгат. Анткени бул жерде маселе административдик укуктагы субъект жөнүндө болуп жатабы ошол мааниде кароо керек. Себеби аткаруу бийлигиндеги таасир этүүчүлүк «методу» түздөн-түз административдик укуктун субъектилеринин жардамы астында жана ыйгарым укуктуу өкүлдөрүнүн ишмердүүлүктөрүн негизинде алардын аракеттеринин натыйжасында ишке ашырылат.

Административдик - укуктук таасир этүүчү «методдун» жалпы жонунан төмөндөгүдөй өзгөчөлүктөрүн бөлүп көрсөтүүгө болот:

1. Бир субъектинин экинчи субъектиге таасир этүүсү.

2. Бийликтин субъектиге болгон эркиндигин камсыз кылуу

3. Процессти системалык түрдө уюштурууда ырааттуулукту камсыз кылуу.

4. Укуктук жактан негизделип, аны пайдалануу акыркы натыйжага жараша карама каршы келбөөсү

5. Акыл эстин таасири астында көп жолу колдонууга эсептелген ыкма³.

Жогорудагы административдик-укуктук таасир этүүчү «методдор» түшүнүгү ар бири өз алдынча структуралык процеске ээ экендигин белгилеп кетүүгө болот. Демек салттуу юридикалык морфологиялык анализ берүүдө, биз сөзсүз түрдө административдик-укуктук таасир этүүчү методуна ылайык келген негизги эки белгиси болгон, ыкма жана каражаты түшүнүгүнө келебиз. Административдик-укуктук башкаруу ишмердүүлүгүндү кээ бир мезгилдерде таасир этүүчү ыкманы, башкаруу объектилеринин ишмердүүлүктөрүн жөнгө салууда таасир этүүчү каражат катарында пайдаланышат.

Ал эми укуктук жактан жөнгө салуу каражатынын негизги аткаруучулук милдети болуп позитивдик түрдөгү, чектөөчүлүк, милдеттендирүүчүлүк жана мүмкүнчүлүк берүүчүлүк милдеттерди беришет. Мына ошондуктан административдик-укуктук таасир этүүчүлүк «методу» түшүнүгүндө «ыкма» термининин мааниси көпчүлүк мезгилде укуктук жөнгө салуучулук кандай ишке ашып жатат деген мааниде колдонулса, «каражат» терминин түшүнүгү укуктук жөнгө салуучулук кайсыл каражатты (укуктук-ченемдик атыны) колдонуу менен ишке ашарылды деген суроону коёт. «Метод» термини таасир этүүчү жагдайлар талап кылуучу жагдайларда, көпчүлүк мезгилде максатка жетүүчү шарттарда таасир этүүчү негизги курал катарында пайдаланылат. Лингвистика илиминде «ыкма» жана «каражат» түшүнүктөрү көпчүлүк мезгилде окшош маанини берген аспектиде түшүндүрүлөт, ал эми юриспруденцияда алар ар кандай өз алдынча түшүнүктөргө ээ бологон маанидеги түшүндүрмөлөр⁴.

Укуктук жактан жөнгө салуу ыкмасы, жөнгө салуучулуктун мүнөзүн аныктоого жардам берет.

Анын максаты болуп социалдык ишмердүүлүктү уюштурууда субъектинин активдүүлүгүн же пассивдүүлүгүнүн, демилгелүүлүктүн же демилгесиздиктин жактарын көрсөтүү менен башкаруучулук уюштуруучулуктагы таасир этүүчү каражаттардын негизги ыкмасын көрсөтөт.

Укуктук жактан жөнгө салуу учурундагы каражат маселеси бул дайыма активдүү кызмат көрсөтүүчү тышкы көрүнүшкө ээ жана ал укуктук жөнгө салуудагы акыркы натыйжага жетүүдөгү калыптанып калган көп жолу колдонуудан өткөн укуктук эрежелерге таянып, аткаруу бийлигинин негизги аткаруучулук функциясына ээ болгон түшүнүк катарында кабыл алынууга тийиш. Себеби каражат ыкмасы эч качан натыйжага жетүүдө өзгөрүүгө муктаж болбостон, канадай кабыл алынган болсо ошол формада өз ишмердүүлүгүн жүргүзүүгө тийиш.

Көпчүлүк окумуштуулар административдик-укуктук таасир этүүчү каражаттарга, мамлекетти башкаруудагы аткаруу бийлигинин белгилүү бир максаттагы социалдык тармактагы тапшырмаларды чечүүдөгү мажбурлоо ыкмасын чарасын эсептешет. Анткени административдик-укуктук мажбурлоо чарасы өзүнүн ишмердүүлүгүндө, көптөгөн юридикалык деп эсептелинген көп жолу пайдалануучу укуктук-ченемдик актыны, жеке мамлекеттик аткаруучулук актыны жана укуктук мамилени өзүнө камтуусу зарыл. Мындан сырткары укуктук каражаттар катарына, жалпы жөнгө салуучулук мааниге ээ болгон укуктук режимдер, юридикалык техникалык каражаттар, укуктуу ишке ашыруудагы каражаттар, юридикалык өндүрүштү камыздоочу актыларды кошууга болот.

Административдик-укуктук таасир этүүчү методу өзүнө бир гана ишмердүүлүк каражатын эмес, ошону менен катар ал аны колдонуунун аракетин, аны аткарылышынын ырааттуулугун камсыз кылуу менен алдыга коюлган максатты аткарууда сөзсүз түрдө ишке ашырууну жана андан натыйжаны камсыздоосу зарыл.

Натыйжада административдик-укуктук таасир этүүчү методдор түшүнүгү жана алардын негизги белгилери деп административдик укуктагы белгилүү укуктук-ченемди өзүнө камтыган аткаруу бийлигинин таасирин (мамлекеттик башкаруу) социалдык чөйрөгө таркатуу менен атайын укуктук ченемдик актылардын (каражаттардын) жардамы астында (чектөөчүлүк, буйрук берүү, айтканын орундатуу) алардын, жардамынын негизинде мамлекеттик бийликтин ачык түрдөгү башкаруучулук милдетин функциясын аткарууга түздөн-түз аны (мамлекетти башкарууну) укуктук жактан камсыздап турат.

Адабияттар:

1. Шерипов Н.Т. Административное право Кыргызской Республики. Б.2009.
2. Бачило И.Л. Функции органов управления. М.1976
3. Бахрах Д.Н. Административное право. М.2000.
4. Осинцев Д.В. Методы административно-правового воздействия. Санкт-Петербург 2005.

Рецензент: к.ю.н., доцент Мазитов Р.Я.

³ Бахрах Д.Н. Административное право. М. 2000.– С.186.

⁴ Осинцев Д.В. Методы административно-правового воздействия. Санкт-Петербург 2005. –С. 35.